

Enkel nog topjobs en rotklussen: het einde van de middenklasse

21 juni 2013 [Reageer](#)

De middenklasse verdwijnt: dat is de onheilspellende boodschap die onderzoekers van de K.U.L. hebben. In goede tijden daalt het aandeel van hun banen in de beroepenstructuur enkel in relatieve cijfers, maar tijdens crisissen verdwijnen ook in absolute cijfers de arbeidsplaatsen voor de middenklasse het snelst. Wat overblijft zijn topjobs en rotklussen. Wie doet er dan onze boekhouding? Wie vijst er onze auto's in elkaar? Robots, meneer.

In de Verenigde Staten woedt sinds de publicatie van '[Race against the machine](#)' in 2011 een hevig debat over het effect van technologie op de arbeidsmarkt en de samenleving. In het boekje beargumenteren twee economen van het MIT (Massachusetts Institute of Technology), Erik Brynjolfsson en Andrew McAfee, dat robots de hele arbeidsmarkt op zijn kop zetten. De heren zagen [drie scheidingslijnen](#) ontstaan. Doordat steeds meer eenvoudige taken geautomatiseerd worden, vergroot de afstand tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden die voorlopig onmisbaar blijven. Door de globalisering van de economie, raken 'supersterren' die over de hele wereld geld kunnen verdienen steeds verder verwijderd van de rest. En door de stijgende productiviteit van bedrijven, zorgen hogere winsten voor een verdeling tussen arbeid en kapitaal die steeds meer in het nadeel van de eerste uitvalt. Hun boekje bevat een utopisch einde waarbij digitale technologie ons toch allemaal beter af zal maken, maar het zaaide vooral bezorgdheid.

'Race against the machine' is een typisch onheilsverhaal dat past bij de extremen van de Amerikaanse economie. Toch is het naïef te denken dat deze ontwikkelingen de Europese evenwichten niet zullen aantasten. In Leuven doet [Maarten Goos \(blog\)](#) onderzoek naar de gevolgen van technologie op onze arbeidsmarkt. Samen met Anna Salomons (Universiteit Utrecht) en Marieke Vandeweyer (K.U.L.) publiceerde hij eerder dit jaar de paper '[Job Polarization During the Great Recession and Beyond](#)'. Daarin argumenteren ze dat het vooral banen van de middenklasse zijn die steeds vaker aan machines en robots worden overgelaten.

Mismatch

Maarten Goos: "De discussie over de impact van technologie op de arbeidsmarkt wordt eigenlijk al 150 jaar gevoerd. In de negentiende eeuw leefde het idee sterk dat technologische vooruitgang in fabrieken mensen overbodig zou maken. Er werd gevreesd voor een verpauperde bevolking zonder jobs terwijl machines al het werk deden. Die discussie is aan het einde van de negentiende eeuw naar de achtergrond verdwenen, omdat innovaties zoals elektriciteit, chemie en autoproductie voor enorme economische groei zorgden die goed was voor iedereen. Zowel arbeiders als ondernemers zagen hun levensstandaard fel stijgen. Sinds

1970 vertraagt de groei terug en wordt de verdeling van de welvaart ongelijker. Daardoor laait de discussie over de rol van technologie weer op.”

Als in de vorige eeuw de paniek onterecht was, is dat dan nu ook het geval?

Goos: “De vergelijking tussen wat er vandaag gebeurt en wat er 150 jaar geleden is veranderd, gaat niet op. Daarvoor verschilt de aard van de technologische ontwikkelingen te zeer. We beleven nu de derde industriële revolutie, oftewel de computerrevolutie. Bij de tweede industriële revolutie werden er kranen ontwikkeld die konden heffen en naar opzij bewegen. In de auto-industrie waren nog steeds arbeiders nodig om de auto’s in elkaar te zetten. Nu worden er softwarepakketten ontwikkeld die ervoor zorgen dat robots dat helemaal kunnen.”

Anna Salomons: “Het verschil tussen de korte en de lange termijn is belangrijk. Elke technologische vooruitgang is goed. Niemand wil honderd jaar geleden leven. Die vooruitgang zorgt ook voor economische groei en jobcreatie. Alleen is dat niet altijd even eerlijk verdeeld. Verschillende golven van technologische vooruitgang hebben verschillende verdelingseffecten, en het ziet er naar uit dat deze golf vooral mensen met een gemiddeld opleidingsniveau treft. Zij worden voor een deel overbodig. Dat wil niet zeggen dat we ons daar niet aan kunnen aanpassen door de juiste scholing en opleidingen. Die mismatch die ontstaat kan op lange termijn weer verdwijnen.”

Hoe zien die evoluties op de arbeidsmarkt er dan precies uit?

Goos: “Heel algemeen wordt er soms gesproken over het verdwijnen van de middenklasse. Wij baseren ons op de beroepenstructuur. De slechtst betaalde beroepen, zoals obers en kuispersoneel, zijn moeilijk te automatiseren. Daarnaast heb je de banen van de middenklasse. Dat gaat over medewerkers in de industrie, zoals auto-assembleurs, maar ook bedienden die eenvoudig kantoorwerk doen zoals boekhouding. Dat kan steeds makkelijker door software worden geautomatiseerd. Een klassiek voorbeeld is Microsoft Office. Dat maakt het werk van veel kantoorkleren overbodig. Steeds meer van zulke routinebanen gaan eruit.”

Salomons: “Het gaat erom wat voor een computer routinewerk is. Het is voor hen moeilijker een kamer te stofzuigen dan een ingewikkelde auto in elkaar te steken. Opdrachten die stap voor stap zijn vast te leggen in een protocol kunnen worden geautomatiseerd. Taken die wij simpel vinden zijn dat niet noodzakelijk ook voor computers.”

Goos: “Een chirurg is nu nog een goed voorbeeld van een hoogopgeleide baan die niet snel door technologie kan worden overgenomen. Daarvoor is zijn werk veel te precies en ingewikkeld. Maar ook dat kan veranderen. (The Atlantic had onlangs een [achtergrondverhaal](#) over de automatiseringen in de gezondheidszorg, PC)”

Salomons: “Daarom is het moeilijk om de effecten van technologie in te schatten. De mogelijkheden veranderen constant. In Japan is een groot deel van de bevolking gepensioneerd en daar worden nu al veel zorgtaken aan robots overgelaten. Het enige wat we kunnen stellen, is dat het effect op korte termijn groter is voor gemiddeld opgeleide mensen. Dat maakt het ook problematisch. Als dat effect gelijk verdeeld zou zijn, zouden beleidsmakers zich er minder zorgen om hoeven te maken.”

De angst voor globalisering is bij veel mensen groter dan die voor robots. Is dat terecht?

Goos: “Technologische ontwikkelingen zijn minstens even belangrijk als de gevolgen van globalisering. Maar eigenlijk zijn die moeilijk uit elkaar te halen. We kunnen call centers maar naar India overplaatsen omdat het technologisch mogelijk is. Internet is een uitvinding die de wereld veel kleiner heeft gemaakt.”

Salomons: “De reden waarom er meer aandacht naar globalisering gaat, is misschien omdat overheden daar meer vat op hebben. Met vrijhandelszones of barrières kunnen politici beleid voeren. En dat gebeurt ook. Niemand kan tegenhouden dat een bedrijf een robot koopt die het werk van zijn arbeiders overneemt. Dat zijn microbeslissingen waar niets aan valt te doen. En daar wil niemand ook wat tegen beginnen natuurlijk.”

In een recessie komen deze veranderingen in een stroomversnelling, schrijven jullie. Gebeurt dat nu in Europa?

Goos: “Dat zien we in de data terugkomen, maar het is niet duidelijk wat die versnelling drijft. In Spanje verdwijnen er heel veel banen van de middenklasse. Dat heeft te maken met het klappen van de vastgoedbubbel. De bouwsector is daar in elkaar gestuikt. Maar we zien het ook terug in landen die geen zeepbel in de vastgoedmarkt hebben.

Een plausibele hypothese is dat bedrijven die door de crisis het mes op de keel wordt gezet zich anders gedragen dan wanneer het goed gaat. Zolang bedrijven veel winst maken, gaan ze voorzichtig om met innovaties. Herstructureringen worden sneller en ingrijpender doorgevoerd als het slecht gaat. Dan komen robots die het werk van arbeiders voor een fractie van de prijs kunnen doen als geroepen. Daar zitten enorme efficiëntiewinsten.

In De Tijd stond onlangs een verhaal over een houtbewerker. Het is een kleine KMO die last had van de crisis. Hij had een Deense robotarm gekocht die hout van de lopende band kon nemen en tegen een zaag aanduwen. Daarvoor had hij vroeger een werknemer nodig. Dat was al bij al een goedkope investering en hij kan die robot zeven dagen op zeven laten werken als hij wil. Wanneer de economie terug aantrekt zal hij die verbetering niet meer terugdraaien. Die job is verloren. Zo verdwijnen er veel banen die nooit meer terugkomen.”

Salomons: “De verschuiving die wij beschrijven is relatief. In goede tijden komen er steeds banen bij. Alleen zullen er de komende jaren verhoudingsgewijs meer banen bijkomen voor laag- en hoggeschoolden dan voor het midden. Wanneer de economie krimpt, geldt dat ook in absolute cijfers. Er worden meer banen voor gemiddeld geschoolden vernietigd dan voor de andere groepen. Dat maakt het des te pijnlijker voor individuele werknemers. Wie zijn werk verliest en een periode thuis moet zitten, draagt dat voor de rest van zijn carrière met zich mee.”

Education, education, education

Wat kunnen politici hieraan doen? Nu proberen ze de arbeidsmarkt vooral flexibeler en goedkoper te maken.

Goos: “Er zijn een aantal invalshoeken. In de eerste plaats moeten ze ervoor zorgen dat er zoveel mogelijk hoogopgeleide banen zijn die ingevuld geraken. In de chemische industrie worden nog steeds jobs gecreëerd. Er zijn knelpuntberoepen voor hoogopgeleiden. Jongeren moeten worden gestimuleerd om hardere opleidingen zoals techniek te volgen die hen baan zekerheid geven. De overheid kan sectoren die zulke hoogopgeleide banen opleveren ook helpen met innovatiesubsidies.

Voor de middenjobs moeten we inderdaad naar een flexibelere arbeidsmarkt. Ik werk mee aan

een project waar we de werknemers van Ford Genk begeleiden. Die mensen komen terecht in de outplacement en worden geholpen met herscholen en solliciteren. Dat is een enorme industrie in Vlaanderen, en daar zijn grote efficiëntiewinsten te halen. Ook de enorme opzegvergoedingen die werknemers soms krijgen komen niet altijd goed terecht. Daar zat oorspronkelijk een verzekeringsidee achter. Mensen die werkloos werden mochten niet in de armoede terecht raken. Maar als iemand drie dagen na zijn ontslag een nieuw contract aangeboden krijgt, is dat gewoon een zak geld. Die middelen zouden beter gebruikt worden om werkgevers te subsidiëren die jobs kunnen aanbieden, of als opleidingssubsidies voor mensen die minder snel een baan vinden. Nu zijn er een aantal mensen die gewoon eens langs de kassa passeren.”

Salomons: “Ik ben het daar niet helemaal mee eens, maar ik werk in Nederland. Daar wordt er al veel langer gediscussieerd over flexibilisering. Politici beschouwen dat als de heilige graal voor de arbeidsmarkt. Ze denken daarmee alle problemen te kunnen oplossen. Flexibilisering is nodig als er een duidelijke frictie is tussen een groep werklozen en de arbeidsmarkt, maar dat is in Nederland niet het geval. De natuurlijke werkloosheid (een werkloosheidcijfer dat abstractie maakt van schommelingen zoals een crisis, PC) is laag. Dus daar valt weinig te halen tegen hele hoge kosten, want zoiets maakt het leven van veel werknemers onzekerder. Politici zien die kosten over het hoofd.

Beter is te zorgen voor een goede opleiding voor iedereen. Dat is veel doeltreffender. Een onderwijssysteem dat vergevingsgezind is en prikkels geeft om te studeren, zodat zo weinig mogelijk mensen moeten afhaken. We weten dat mensen die een hoger diploma hebben sneller en makkelijker van baan wisselen. We weten dat ze zelfs in een slechtere baan beter verdienen dan mensen met een lager diploma. Daar lijkt mij meer te halen dan doorgaand flexibiliseren.”

Goos: “De Belgische statuten van bedienden en arbeiders zijn eeuwenoud. Die moeten echt hervormd worden, en dat zal de komende tijd waarschijnlijk ook gebeuren. Maar ik ben het met je eens: onderwijs is immens belangrijk. Van alle jongeren haalt 12 procent nooit een middelbaar diploma. Die hebben voor de rest van hun leven een achterstand.”

Als er voor laagopgeleiden steeds meer banen bijkomen, zou je denken dat ze het net makkelijker krijgen en onderwijs een minder grote rol speelt.

Goos: “Ja, daar raak je een teer punt aan. Uit ons onderzoek is al geconcludeerd dat investeringen in onderwijs voor sommige jongeren nutteloos zijn. Die 12 procent zonder diploma kunnen toch gaan kuisen. Laat ze maar spijbelen en afzakken. Dat lijkt te kloppen in deze context maar als we het breder bekijken is dat echt fout. Mensen die een hoger diploma hebben doen het op zowat alle punten beter. Ze lopen minder risico op werkloosheid of armoede. Ze hebben een betere toegang tot de gezondheidszorg. Het is van primordiaal belang dat iedereen een diploma haalt. Ook al zullen mensen dan soms een baan moeten aanvaarden waarvoor ze overgekwalificeerd zijn.”

Jullie voorspellen dat er meer banen bijkomen voor laaggeschoolden, maar momenteel zijn het vooral zij die in de werkloosheid belanden. Hoe komt dat?

Goos: “Ons onderzoek gaat over de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Welke banen zijn er beschikbaar. Maar er is natuurlijk ook een aanbodzijde. Daar hebben we minder zicht op. Misschien vinden Belgen het niet meer interessant om te poetsen voor de kost. Dat kan ik mij voorstellen.”

Salomons: “Laagopgeleiden zijn ook altijd de meest kwetsbare groep. In de cijfers zien we dat ze tijdens recessies vaak worden verdrongen op de arbeidsmarkt. Een hoogopgeleide die een slechtere baan wil aannemen zal verkozen worden boven een laagopgeleide. Laagopgeleiden zitten altijd in een nadelige situatie.”

Risicovollere samenleving

Is een samenleving waar de meeste mensen oftewel een topjob oftewel een slechte baan hebben leefbaar of zorgt zoiets voor conflicten?

Goos: “Het is een risicovollere samenleving. De middenklasse is een groep mensen die een buffer heeft opgebouwd. Ze kunnen een tegenslag verwerken. Als die groep verdwijnt zijn er meer gezinnen zonder zo’n buffer. Ze verschuiven naar de rand van de samenleving en kunnen een recessie zoals we die vandaag meemaken veel minder goed overbruggen. De armoede neemt sneller toe en de bescherming van die mensen erodeert.”

Salomons: “De overheid moet ervoor zorgen dat de kwaliteit van alle banen op peil wordt gehouden. Politici moeten echt voorzichtig zijn met maatregelen zoals flexibilisering en het invoeren van mini-jobs zoals in Duitsland. Dat treft altijd eerst de kwetsbare mensen. Die moeten zeker tijdens recessies beter worden beschermd.”

Loopt de groeiende inkomensongelijkheid gelijk met die polarisatie op de arbeidsmarkt?

Goos: “Ja, die is zeker ook toegenomen. In continentaal Europa minder dan in de Angelsaksische landen, maar toch ook significant. Er zit steeds meer kapitaal geconcentreerd bij de absolute top van de samenleving. Het onderzoek daarnaar is niet definitief en de conclusies blijven suggestief, maar het idee is dat die ongelijkheid op zichzelf de cohesie in de samenleving ondergraaft. Uit geluksstudies blijkt dat mensen hun positie vaak vergelijken met de rest van de samenleving. Als er dan bankiers zijn die miljoenenbonussen opstrijken, weegt dat op de hele samenleving. Dat heeft een impact op het sociaal kapitaal. De crisis in de Verenigde Staten is ontstaan door mensen die veel te veel schulden aangingen. Dat waren middenklassers die heel hard werkten en toch zagen dat er mensen waren die veel meer kregen dan zij. Maar dat wilden ze ook. Ze kochten een veel te groot huis met de nefaste gevolgen van dien.

België is een bijzonder geval. Ik gaf een student de opdracht om alle Belgische onderzoeken naar inkomensongelijkheid op te lijsten. Hij heeft één rapportje gevonden. Er is geen toegang tot de juiste data om in ons land de ongelijkheid te onderzoeken. Dat is een grote frustratie van mij. (Het Centrum voor Sociaal Beleid publiceerde in 2011 een [bericht](#) waarin het veel gegevens over inkomensongelijkheid samenbracht, PC)”

Salomons: “In de Verenigde Staten wordt er ook meer onderzoek gedaan naar regionale ongelijkheid. Dat is even relevant. In steden zijn grootverdieners aan de slag. Daarrond ontstaat een diensteneconomie van slecht betaalde baantjes zoals babysitters en kappers en wat er nog meer nodig is. Ze moeten in de stad werken maar kunnen het zich niet veroorloven om daar te wonen. Daarvoor zijn de huizen veel te duur. Dan krijg je een duale samenleving waar de rijken in het centrum wonen en de armen in de marge daarvan. Zoiets komt niet terug in de gemiddelden van een land, maar het is wel bepalend voor de soort samenleving die je hebt.”

Goos: “Inkomensongelijkheid zegt ook iets over de sociale mobiliteit in een samenleving. Het wordt veel moeilijker om als arm kind hogerop te raken als een samenleving heel ongelijk is. Daar wordt vooral in de Verenigde Staten over gediscussieerd omdat dat raakt aan de American dream: iedereen die zijn best doet, zal worden beloond met succes. Dat klopt niet meer.”

Salomons: “Dat is ook relevant voor Europa. In Nederland is nu een leenstelsel ingevoerd om het hoger onderwijs te financieren. De meeste studenten krijgen geen beurs meer maar kunnen geld lenen aan een voordelig tarief. Wie uit een gezin komt waar het niet de gewoonte is om verder te studeren, zal langer nadenken om die stap te zetten. Hij vreest misschien dat hij zijn diploma niet zal halen en staat afkerig tegenover grote financiële risico’s. Dat zet de toegankelijkheid van het onderwijssysteem ook hier onder druk.”

Geldt dat ook voor België?

Goos: “Ons onderwijs wordt zwaar gesubsidieerd, maar hier zijn andere hiaten. In België heerst bijna de volledige vrijheid van onderwijs. Er ligt een taboe op bindende oriënteringstesten die studenten zeggen welke richtingen ze wel of niet mogen volgen. Wij laten iedereen inschrijven aan de universiteit en na het eerste jaar vliegt de helft meestal buiten. Dat geeft jongeren meer de tijd om zich aan te passen, maar dat is enorm inefficiënt.”

Salomons: “Zo’n tests hebben voor- en nadelen. In Nederland moeten alle twaalfjarigen de Cito-toets afleggen. Op basis daarvan wordt gekeken welke vakken je best volgt. Als een kind uit een kansarm gezin daar goed uitkomt, wordt het richting een studie geduwd die voorbereidt op de universiteit. Dat was anders waarschijnlijk niet gebeurd. Maar zo’n toets mag niet allesbepalend zijn. Er is een verschil tussen een gebrek aan informatie en bindende informatie. Nu is er heel weinig informatie. Als je vraagt aan mensen waar ze het meeste spijt van hebben, wordt er heel vaak de studiekeuze geantwoord. Je hoeft mensen niet te dwingen, maar het is enkel eerlijk om ze beter in te lichten. Ook over dingen als salarisverwachting en andere vooruitzichten. Soms studeren mensen af die pas achteraf te weten komen dat het moeilijk is om, zeker in een recessie, een baan te vinden met hun diploma. Dat is heel frustrerend.”

Goos: “De werknemers van Ford Genk die we begeleiden vragen we om een lijstje te maken van welke opleidingen ze willen volgen. Taalcursus, boekhoudcursus,... er wordt van alles aangeboden. Op basis daarvan doen wij een voorstel, maar daarbij geven we ook informatie over de kansen op de arbeidsmarkt die bij elke studie horen. Zo kan je mensen sturen zonder ze te hoeven dwingen. Zoiets zou ook in het onderwijs kunnen, maar pedagogen zijn daar radicaal tegen. Die verdedigen de vrijheid van het kind om elke keuze zelf te maken.”

Klopt het dat de stijging van de productie door technologische innovaties vooral voor hogere winstmarges voor kapitaalbezitters zorgt?

Goos: “Ja, ook dat blijkt. Het BNP kan worden opgesplitst in het deel dat naar arbeid gaat en het deel dat naar kapitaalbezitters gaat. Sinds midden jaren negentig en vooral vanaf 2000 zien we dat het aandeel van lonen daalt en het aandeel van kapitaal stijgt. Als het vermogen wordt meegerekend, wordt de ongelijkheid alleen maar groter. Helaas bestaan daar in België ook geen cijfers over. Er wordt gediscussieerd over belastingen op winst uit vermogen, maar niemand kan exact vertellen wat dat zou opleveren. Die grote vermogens zijn nochtans een heel belangrijk deel van het verhaal. Paul Krugman poste onlangs op zijn blog een [gesprek](#)

tussen hemzelf en Tony Atkinson (Engelse econoom die bekend raakte voor zijn onderzoek naar ongelijkheid, PC) over ongelijkheid. Op het einde werd hen gevraagd wat er dringend moet gebeuren. Allebei zeiden ze dat er een manier moet worden gevonden om kapitaal en vermogen adequaat te belasten. Anders kan je niet aan herverdeling doen. En dat is nodig om die veranderingen op de arbeidsmarkt op te vangen.”

Salomons: “Dat is heel lastig te coördineren. Kapitaal is mobiel. Grote bedrijven kunnen hun vermogen verplaatsen als het belastingregime van het land hen niet welgezind is, terwijl kleine winkels alle belastingen moeten betalen. En mensen die een loon verdienen al helemaal. Als er een steeds groter deel van het BNP naar kapitaal gaat, wordt dat een steeds groter probleem.”

Goos: “Dit gaat terug naar waar we begonnen. Tijdens de tweede industriële revolutie werd het aandeel van lonen uiteindelijk groter in het BNP. Daarom zijn de veranderingen van vandaag moeilijk te vergelijken met wat er rond de vorige eeuwwisseling is gebeurd. Van de eerste industriële revolutie van stoommachines en hoogovens hebben kapitaalbezitters meer geprofiteerd dan arbeiders. Die gelijkenissen zijn groter. Dus de discussies zullen niet vanzelf verdwijnen.”